

Årsskrift 2011

Sønderjysk Skolemuseum

Årsskrift for Sønderjysk Skolemuseum, 7, 2011

Udgivet af Sønderjysk Skolemuseum
& Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot

Redaktion: Inge Adriansen, Margit Hagelsø, Hans Huss og Bodil Jakobsen

Forside: Foto af alle elever i Emmerske Skole 1949.
Se artiklen s. 17 af Børge Petersen, der sidder som nr. 3 fra venstre.

Layout: Finn Petersen, Museum Sønderjylland - ISL

Tryk: Laser Tryk.dk

Oplag: 500

ISSN: 1901-9467

Indhold

Mimsefest og madspande – livet på Tønder Statsseminarium fra 1940'erne og frem	2
<i>Af Elsemarie Dam-Jensen</i>	
Skibsreder A.P. Møllers interesse for sønderjysk skolehistorie	8
<i>Af Inge Adriansen</i>	
Emmerske Skole- og Bedehus	13
<i>Af Jørgen Kusk</i>	
Elev i Emmerske Skole 1949-55	17
<i>Af Børge Petersen</i>	
Regelsæt for skolevæsenet i Nørre Herred på Als i 1832	21
<i>Af Hans Huss</i>	
Skolemuseets indsamling og formidling i 2010-11	25
<i>Af Margit Hagelsø</i>	
Årets gang på Skolemuseet 2010-11	28
<i>Af Bodil Jakobsen</i>	
Mindeord over Christian Petersen og Lorens Caspersen	32
<i>Af Bodil Jakobsen</i>	
Bestyrelse og Støttekreds for Sønderjysk Skolemuseum	

Mimsefest og madspande

- livet på Tønder Statsseminarium fra 1940'erne og frem

Af Elsemarie Dam-Jensen

I Sønderjysk Skolemuseums Årsskrift 2009 var der en gengivelse af skolemanden og foredragsholderen Claus Eskildsens afskedstale, da han forlod Tønder Statsseminarium 1946. Artiklen fortæller om livet i og omkring seminariet fra besættelsestiden og frem. Den bygger på en særudstilling om Tønder Seminarium på Museum Sønderjylland Kulturhistorie Tønder i 2009-10.

I besættelsesårene 1940- 45 påvirkede situationen i det omgivende samfund selvfølgelig også forholdene på seminariet. I efteråret 1943 var der i forbindelse med indførelsen af undtagelsestilstand 29. august og overfaldet på jøderne i oktober 1943 demonstrationer på flere københavnske seminarier og på Københavns Universitet. I Tønder diskuterede man, om en eventuel demonstration ville gavne jøderne; men man besluttede at følge forstanderens påbud om at ”passe arbejdet”. Det daglige arbejde gik ret uforstyrret videre; men krigen rykkede nærmere, og sirenerne varslede ofte luftangreb, så man måtte i kældrene. Mange seminarieelever gik aktivt ind i modstandskampen på dette tidspunkt. I oktober 1944 blev flere seminarister arresteret, seks kom til Frøslevlejren, heraf blev fem i januar 1945 ført videre til Neuengamme.

I vinteren 1944/45 var statsskolens elever og lærere ”gæster” på seminariet. Statsskolen var blevet beslaglagt af de tyske besættelsestropper, men i marts 1945 blev seminariet også beslaglagt. Det betød, at undervisning og eksamener blev afholdt mange forskellige steder i Tønder, bl.a. i Hedeselskabets bygning (den tidligere landbrugsskole og senere Kort- og Matrikelstyrelsens bygning) på Ribe Landevej. Øvelsesskolens elever blev undervist på Schweizerhalle. Også Klosteret, seminariets kvindekollegium, som i dag er medborgerhus, blev beslaglagt. Seminarielærer Claus Eskildsen sørgede for, at de kvindelige elever, som boede der, blev privat indkvarteret.

Undervisningen

Seminarieeleverne i 1940'erne var en blandet flok. Mange havde kun gået syv år i skole. Derefter var de kommet ud at tjene, for mændenes vedkommende

Artiklens illustrationer stammer alle fra Museum Sønderjylland Kulturbeskrivelse Tønderes udstilling "I lyst og nød – Tønder Statsseminariums historie fra 1920-1989". Her ses en madspand, brugt af en elev fra seminariet. Den havde tre rum, et til kød, et til kartofler og sovs og et til efterret. Til venstre ses et askebæger med den gribende inskription "Nok har den der nøjes", en dimissionsgave til en seminarist 1958 fra hans husvertinde. På hyldepladen ses også en vandrebog med fotos. Vandrebøger, hvor man holdt kontakt til gamle seminariekammerater, var meget udbredt. De svarede på mange måder til vore dages Facebook.

ved landbruget, for pigernes vedkommende oftest i huset. Inspirationen til læreruddannelsen kom især i forbindelse med et højskoleophold. Disse unge mennesker måtte så i gang med hurtigt at tilegne sig en bred viden i den såkaldte præparandklasse i fag som historie, geografi, botanik, dansk, regning mm. Stofmængdens størrelse krævede meget terperi og udenadslære; men eleverne oplevede hele tiden, at "horisonten udvidede sig".

Når præparandklassen var overstået, begyndte man i 1. Seminarieklassen sammen med "realisterne", dvs. de der havde realeksamen, samt fra 1947 nogle få studenter der som nødordning pga. lærermangelen kunne tage en læreruddannelse på 2 ½ år. Klassekvotienten var omkring 30, og undervisningen var i det store og hele meget lærerstyret og lærebogsstyret. Linjefag var endnu et ukendt begreb. Man blev meget all round-orienteret, og lærerne var også fagligt set meget brede og underviste i flere forskellige fag. Øvelsesskole- og gymnasielærere blev indkaldt som timelærere.

Gennem 1950'erne ændrede forholdene sig radikalt. Nye undervisningsmetoder og pædagogisk nytænkning vandt frem, bl.a. i forbindelse

med Seminarieloven af 1954, hvor linjefagene blev indført. Nogle eksamener blev afskaffet, og i andre fik man forberedelsestid. Med Seminarieloven af 1966 blev der indført mødefrihed, og samtidig blev der eksamen i alle fag. Fra dette tidspunkt kunne man kun komme på seminariet, hvis man havde studenter- eller hf-eksamen. Midt i 1970'erne toppede tilgangen til seminarierne. I Tønder var der i 1974 seks førstearshold, men derefter gik det tilbage, og midt i 1980'erne var der kun en eller to klasser pr. årgang.

Hverdagslivet

Når man taler med tidligere seminarieelever fra Tønder, er det et fælles træk, at langt de fleste var nødt til at leve et ret sparsommeligt liv. Der var dog allerede tidligt en vis mulighed for at få økonomisk støtte til uddannelsen. Selve undervisningen i de fire seminarieklasser var gratis. Præparandklassen skulle der betales for. I 1940'erne kostede det 10 kr. pr. måned. Statsstøtte blev givet direkte til seminariet, som derefter uddelte beløbet i portioner på mellem 200 og 400 kr. Desuden var der forskellige legater, bl.a. Provst Petersens Legat,

Forskellige modeller fra tegneundervisningen på seminariet. De blev bl.a. brugt af tegnelærer Otto Helkiær. Der var lærer på øvelsesskolen fra 1921-60. Bøgerne er fra o. 1970'erne, hvor faget hed formning. De blev brugt af formningslærer Keld Friborg.

som blev uddelt til ”flittige og trængende Elever”. Provst Carstens’ legat blev givet til elever, ”hvis Forældre er bosiddende og hjemmehørende i Tønder By og Landsogn”.

Pigerne boede ofte, i hvert fald i starten af deres seminarietid, på Klosteret. De mandlige seminarieelever boede i hele studietiden privat ude i byen. Mange Tønder-familier supplerede husstandsindkomsten ved at leje værelser ud til seminaristerne, oftest kælder- eller loftsværelser, som var ”til overs”. I 1940’erne kostede et værelse ude i byen, inklusive morgen- og aftenkaffe/te ca. 25-40 kr. om måneden. I seminariets sidste årtier havde nogle af oplandseleverne selv bil, ellers boede de på nogle af de nye kollegier, bl.a. 4. Maj Kollegiet på Ribe Landevej.

På Klosteret var man på fuld kost. Hvis man boede på et værelse ude i byen, måtte man selv holde sig med kost. ”Tørkost” klarede man nemt, men den varme mad måtte man købe sig til ude i byen. De mest velhavende spiste på pensionat, bl.a. hos ”Maja og Marie” i Østergade. Ellers kunne man købe madspande, som i 1940’erne kostede ca. kr. 1,50 pr. gang. Indholdet bestod af to stykker kød og rigeligt med søvs og kartofler samt en efterret. Ofte var man sammen to og to om madspandene, for portionerne var rigelige. Seminarieeleverne holdt selvfølgelig også private sammenkomster hos hinanden på værelserne om aftenen, hvor man drak kaffe og sang efter Højskolesangbogen.

Festerne

Seminarieåret startede med den årlige ”mimsefest”, velkomstfesten for alle nye elever. De blev udstyret med mimsetegnet, en papkanin, som man skulle bære i en uge.

Gennem mange år var en anden festtradition det årlige sportsstævne sammen med Haderslev Statsseminarium d. 26. september (Christian 10.’s fødselsdag). Stævnet blev afholdt på skift i Haderslev og Tønder. Der var sportsaktiviteter om eftermiddagen, og derefter inviterede man Haderslev-folkene hjem på hyblerne og traktede dem efter bedste evne. Om aftenen var der underholdning, fest og dans. I november var der hvert år musikfest med kor, orkester og solooptræden.

Sidste aften før juleferien var der også festaften. Tredje årgang opførte skuespil i pigernes gymnastiksal, og der var underholdning ved seminariets orkester. I begyndelsen af 1940’erne opførte man især ældre stykker, f.eks. af Ludvig Holberg; men da den senere leder af Tønder Museum, Sigurd Schoubye, blev ansat på seminariet som dansklærer i 1944, skete der en fornyelse af repertoiret.

Efter forestillingen var der kaffe i festsalen, og man opførte en kantate

Guitarkasse, brugt af en seminarieelev i Tønder i 1970'erne. Kassen er prydet med kløbemærker fra tidens store mærkesager.

af Niels Møller (dansk lærer 1938-52) og Erik Asmind Gravgaard (musiklærer 1939-53). Der var altid spænding om, hvem der skulle synge soloen ”Der flakker lys i skolestuen”. Kantaten blev akkompagneret af seminariets gamle, noget astmatiske orgel, som blev pillet ned i 1986.

Også til fastelavn var der fest med besøg af gamle elever, gymnastikopvisning og fastelavnsløjer. Hvert år i maj, når skriftlig eksamen var overstået, tog man på udflugt, hvor alle elever og lærere deltog. I begyndelsen af juni holdt 4. klasse dimission med stor festivitas, som også ”dryppede” lidt på ”halvdimmenderne” i 2. klasse. Ved dimissionerne blev der også opført en kantate af Møller og Gravgaard. Den var komponeret i 1943.

I 1940'erne arrangerede Elevforeningen hver uge særlige ”lørdags-aftener” med foredrag, både ved udefra kommende og ved lokale kræfter, bl.a. musiklærer Gravgaard, som spillede plader og fortalte om musik. Der var også dialektaftener, oplæsning af skuespil og ”hvem ved hvad-aftener”.

Musik og teater

E.A. Gravgaards rolle som central musikpersonlighed på seminariet i 1940'erne er tydelig, når man f.eks. læser årsskrifterne fra denne periode.

Han stod for både seminariorkester og ”Lærerkollegiets Kvartet”, der bestod af overlærer Brahm, ”hvis Fingre jazzede hen over Tangenterne, hr. Gravgaard, der fik Violinbuen til at danse Rumba, Hr. Thiim, der trakterede Stortrommen efter bedste Kannibalforskrift, og Hr. Poul Larsen, der krydrede det hele med følelsesfuld Refrainsang”.

Der blev også arrangeret mange amatørmusikaftener, og der var samarbejde med orkestre udefra, bl.a. Århus Byorkester under ledelse af Thomas Jensen. Orkestret gav koncert på Hotel Tønderhus, hvor man bl.a. opførte Gades ”Elverskud”, og alle byens kor inklusive seminariets medvirkede.

Gravgaards seminariorkester opførte også den tids helt nykomponerede værker af bl.a. Bernhard Christensen og Jørgen Bentzon.

Der har i hele seminariets tid fra 1920 til lukningen i slutningen af 1980’erne været et meget aktivt musikliv omkring Tønder Statsseminarium, og det var åbnet også for byens og egnens befolkning. Det var også fra dette musikmiljø, at initiativet til Tønder Festival udgik.

I 1970’erne havde seminariet en meget energisk og inspirerende dramalærer, Peer Sibast, som fik stor indflydelse på teaterinteressen hos de studerende. Man spillede bl.a. flere Bertolt Brecht-forestillinger. Også børneteater blev der eksperimenteret med, og der blev spillet mange kabaretter. Flere af seminarieeleverne kom siden til at være aktive deltagere i Tønder Amatørteater.

Disse forskellige glimt af livet på Tønder Statsseminarium giver forhåbentlig en fornemmelse af, at seminariet var en vigtig faktor i Tønders hverdagsliv, men især i byens kulturliv. Seminariet med dets elever og lærere gav både en økonomisk og kulturel saltvandsindsprøjtning til Tønder, og det var derfor et stort tab, da seminariet definitivt lukkede med sidste dimittehold i 1992.

Litteratur:

Svend Åge Karup, Jakob Rod og Gudmund Tybjerg (red.): *1788-1988 Tønder Statsseminarium. Et Jubileumsskrift*. Tønder 1988.

Årsskrifter for gamle og nuværende Elever fra Tønder Statsseminarium, udgivet af Tøndringer-Samfundet.

Skibsreder A.P. Møllers interesse for sønderjysk skolehistorie

Af Inge Adriansen

Håndbogssamlingen på Sønderjysk Skolemuseum indeholder især skolehistorisk litteratur, og blandt værkerne er jubilæumsbogen *Sønderjysk Skoleforening 1892-1942*, udgivet af Sønderjysk Skoleforening. Den udkom under besættelsen og blev straks en bestseller med sine skildringer af foreningens svære vilkår i tiden under tysk styre. Et nyt oplag udkom allerede i 1943, og det er denne udgave, som Skolemuseet har modtaget. Bogen er bemærkelsesværdig ved at være forsynet med en ekstra side, indsat før selve titelbladet, med en hilsen fra skibsreder A.P. Møller og en begrundelse for, hvorfor han har valgt at skænke bogen til skoler i Sønderjylland. Teksten lyder i sin helhed:

Jeg beder Dem venligst modtage medfølgende eksemplar af "Sønderjysk Skoleforening"s Jubileumsskrift som Gave til Vejstrup Skole. Jubileumsskrifter læses vist ikke altid, men nærværende Skrift indeholder meget af Interesse og Værdi angaaende den evige Folkekamp ved Danmarks, og derved ved Nordens, Sydgrænse. Jeg har da ønsket at gøre mit til, at Skriftet kan komme særlig de Mænd og Kvinder i Hænde, der har Ansvaret for den kommende Slægts Oplysning om Forholdene ved vor Folkegrænse.

København, i marts 1943.

A.P. Møller

Nedenunder har Skoleforeningens daværende formand, landstingsmand og gårdejer Hans Jepsen Christensen fra Høgsbro, tilføjet:

Sønderjysk Skoleforening er Hr. Skibsreder A. P. Møller meget taknemlig for det smukke bidrag, som herved, efter hans Tilskyndelse og Offervilje, ydes til udbredelse af og Oplysning om Sønderjysk Skoleforenings Gerning.

P.F.V. : H. Jepsen Christensen

Fra Nordslesvigsk til Sønderjydsk Skoleforening

Vi vil her se lidt på baggrunden for denne bemærkelsesværdige gave og vil starte med bogen, dens udgiver og indhold. Sønderjydsk Skoleforening er en dansk, national forening, der blev grundlagt i 1892 i tiden under tysk styre. Dens oprindelige navn var Nordslesvigsk Skoleforening, og dens oprettelse var en reaktion på folkeskolens gradvise fortyskning. I 1878 var halvdelen af undervisningen blevet tysk, og fra 1888 skulle al undervisning i de preussiske skoler foregå på tysk undtagen religionstimerne.¹ Skoleforeningens formål var at støtte børn og unges undervisning på modersmålet, dvs. på dansk. Det skete bl.a. ved at give tilskud til unge sønderjyders ophold på efter- og højskoler samt landbrugs- og husholdningsskoler i Danmark. Foreningen

Jubilæumsskriftet fortæller på forsiden om foreningens navneskifte i 1921 fra Nordslesvigsk til Sønderjydsk.

spillede sammen med Nordslesvigsk Vælgerforening og Nordslesvigsk Sprogforening en helt central rolle i kampen for fastholdelse af dansk identitet og sprog i Nordslesvig i tiden frem til verdenskrigens udbrud i 1914, hvor alt det nationale arbejde måtte stilles i bero.

Efter Genforeningen i 1920 mente nogen, at foreningen var overflødig, da skoleundervisningen nu foregik på dansk (med mindre forældrene valgte tysk undervisning). Men på en generalforsamling 5. januar 1921 valgte Skoleforeningen at forsætte under nyt navn og med ændret virkeområde. Navnet blev ændret til Sønderjydsk Skoleforening, og det blev vedtaget, at foreningens formål skulle være:

- 1) At støtte dansk skolevæsen og folkeoplysning syd for nuværende grænse og at yde unge mennesker derfra hjælp til skoleophold og uddannelse i Danmark.
- 2) At fremme undervisning og uddannelse i de sønderjyske landsdele, særligt i de nationalt vanskelige egne.

Den sidstnævnte formulering dækkede over de sogne nord for grænsen, hvor tyskheden stod stærkt. Skoleforeningen udøvede en betydningsfuld indsats også i de første årtier efter Genforeningen, og der var således god grund til udgive en bog om foreningens virke ved 50-års jubilæet. Opgaven at redigere og bidrage til et jubilæumsskrift blev overdraget til historikeren og højskoleforstanderen Hans Lund fra Rødding. Han fik i opdrag at skabe et værk, der skulle "være egnet til Folkelæsning samtidigt med, at det skulde være et historisk Kildeskrift".² Denne svære opgave løste han fint; bogen indeholder levende skildringer af kampen for bevarelse af danskheden trods myndighedernes forsøg på fortyskning, suppleret med udførlige statistikker over de tusinder af unge sønderjyder, der havde fået støtte til skoleophold i Danmark.

Skibsrederen og Skoleforeningen

Det er naturligt at spørge, hvad der fik A.P. Møller til at investere i et ekstra oplag af dette jubilæumsskrift for Sønderjydsk Skoleforening? Der er ikke breve bevaret i Skoleforeningens arkiv eller i Jepsen Christensens personarkiv, som fortæller noget om kontakten mellem A.P. Møller og foreningen. Men i teksten, der er indsat forrest i bogen, udtrykker skibsrederen klart, at han ønsker at bogen "kan komme særlig de Mænd og Kvinder i Hænde, der har Ansvar for den kommende Slægts Oplysning om Forholdene ved vor Folkegrænse".

Udsendelse af bogen til alle sønderjyske skoler skulle være et bidrag til den folkelige mobilisering imod den tyske besættelsesmagt. Og det var ikke

Jeg beder Dem venligst modtage medfølgende Eksemplar af "Sønderjydske Skoleforening's Jubilæumsskrift som Gave til

Næsting Skole

Jubilæumsskrifter læses vist ikke altid, men nærværende Skrift indeholder meget af Interesse og Værdi angaaende den evige Folkekamp ved Danmarks, og dermed Nordens, Sydgrænse.

Jeg har da ønsket at gøre mit til, at Skriftet kan komme særlig de Mænd og Kvinder i Hænde, der har Ansvaret for den kommende Slægts Oplysning om Forholdene ved vor Folkegrænse.

København, i Marts 1943.

A. P. Møller

Sønderjydske Skoleforening er Hr. Skibsreder A. P. Møller meget taknemmelig for det smukke Bidrag, som herved, efter hans Tilskyndelse og Offervilje, ydes til Udbredelse af og Oplysning om Sønderjydske Skoleforenings Gerning.

P. F. V.:

H. Jepsen Christensen

Skibsreder A.P. Møllers personlige hilsen til modtagerne var indsat forrest i alle bøger.

alle nationale skrifter, der efter skibsrederens mening tjente denne sag, uanset at de var velmenende. I september 1940 havde A.P. Møller således afslået at støtte trykning af *Kongesangbogen*, der udkom i anledning af Christian 10.s 70 års fødselsdag og blev husstandsomdelt i hele landet. Efter at have været præsenteret for sangbogens indhold begrundede han sin afvisning således:

"... det forekommer mig, at de Sange, der valgt, ikke passer til Tiden. De ville passe fortrinligt til de forløbne Aars Selvopgivelse, som har ført Landet

i Ulykke, men de har ringe Bud til et Folk, der skal genoprejses. Der maa mandigere Toner til nu.”³

A.P. Møller var stærkt optaget af folkelig genrejsning og forsvarsvilje i besættelsesårene. I 1942 holdt han i Studenterforeningen en tale herom, og den blev udlagt i dele af dagspressen som udtryk for protyskhed, hvad der slet ikke var dækning for.

Udgivelsen og rundsendingen af bogen om Skoleforeningen er et vidnesbyrd om, at A.P. Møller ville mobilisere folkeligt imod tyskerne. Bogen indeholder talrige beretninger om tyske myndigheders urimelige behandling af dansksindede sønderjyder samt skildringer af dansksindede unge mænd med nationalpolitisk kamplyst og selvhævdelsestrang. I et af bogens bidrag fortæller Skoleforeningens formand, H. Jepsen Christensen, hvorledes hans danske højskoleophold 1899-1900 bidrog til at gøre ham til et ”ydende, dygtigt og handlekraftigt Medlem af sit Folk, trofast i det Smaa som i det Store.”⁴

Det var mandige toner af denne art, der må have fænget A. P. Møller under læsningen og fået ham til at beslutte at skænke et oplag af bogen til hundredvis af skoler. Bogen blev ikke blot uddelt overalt i de genforenede sønderjyske landsdele, men også til skoler i de såkaldte otte sogne syd for Kolding, som var blevet udskilt fra Sønderjylland ved fredsslutningen i 1864 og tillagt Danmark som erstatning for de kongerigske enklaver. Blandt disse otte sogne var Vejstrup, hvorfra Skolemuseets bog stammer. Efter Genforeningen i 1920 blev de otte sogne ikke administrativt genforenet med Sønderjylland, men vedblev at være en del af Vejle Amt.

I manges bevidsthed var de otte sogne en del af Sønderjylland, og bogen blev derfor også skænket hertil. Et eksemplar er nu indgået i Skolemuseets samlinger, og den rummer mindst to historier, dels om Skoleforeningens indsats gennem 50 år, dels om A.P. Møllers livslange engagement i det, han selv benævner som ”den evige Folkekamp ved Danmarks, og dermed Nordens, Folkegrænse”. Dette engagement kom også til udtryk i en omfattende støtte til oprettelse af danske skoler i Sydslesvig fra 1945.

Noter

- 1 At religionsundervisningen fortsatte med at foregå på dansk, skete ud fra en erkendelse af, at det var svært for børn at modtage undervisning på et fremmedsprog. Risikoen for, at befolkningen skulle blive afkristnet, vejede tungere for myndigheder end ønsket om at fremme fortyskningen.
- 2 Citat fra bogens forord, s. 7.
- 3 Inge Adriansen: *Nationale Symboler i Det danske Rige 1830-2000*, bd. 2, s. 94.
- 4 *Sønderjydske Skoleforening 1892-1942*, 1943, s. 105.

Emmerske Skole og Bedehus

Af Jørgen Kusk

Skolen er kirkeens datter, lyder et gammelt udtryk. Samtidigt har kirken og skolen været en væsentlig del af de fleste danskers liv, for tidligere generationer dog mere markant end i dag. Det er dog usædvanligt at finde de to institutioner under samme tag. Men det er tilfældet i det sydvestlige Sønderjylland, hvor Emmerske Bedehus har tjent som både kirke og skole for Tønder Landsogn eller Emmerske Kirke-distrikt, som det også blev kaldt.

I tiden efter reformationen var det ikke så ligetil for de gode bønder fra Emmerske-området at leve op til kravene om regelmæssig kirkegang. Kirkesproget var overvejende tysk, bønderne var dansktalende og i øvrigt ikke særligt velkomne i Tønder kirke blandt bedsteborgerne i byen. Efter års bryderier, herunder også en kort periode med nærmest tvangsafhentning af trevne bønder til gudstjenesterne i Tønder, skete der endelig noget positivt i begyndelsen af 1700-tallet. Det blev gennemført, at en dansktalende tredje præst skulle ansættes, og det blev den senere så kendte salmedigter og biskop Hans Adolph Brorson.

Denne tid var også pietismens tid, hvor der blev lagt stor vægt på samfundets pligt til undervisning af børnene og indførelse i kristendommen. Herved opstod et behov for en skole i Tønder Landdistrikt. Penge blev

Den velholdte Emmerske Skole indgår i dag som en del af Emmerske Efterskole. Foto 2011.

Indskrifttavlen fortæller om husets formål og byggeår.

indsamlet blandt Tønders borgere, og i 1730 stod Emmerske Bedehus klar til brug både som kirke og skole. Bygningen blev overdraget gratis til beboerne bortset fra den løbende vedligeholdelse samt præstens rejseudgifter fra og til Tønder. De skulle udredes af beboerne, og denne ordning ophørte først for 30-35 år siden.

Emmerske Bedehus' dobbeltfunktion som kirke og skole fremgår smukt af den tysksprogede plade, der er indmuret i husets sydvendte facade. I dansk oversættelse står der: "Dette hus er under Guds velsignelse bygget i det Herrens år 1730 og tilegnet til opbyggelse og undervisning i gudfrygtighed for gamle og unge, der hører til Tønder Sogn".

Skolen er et stråetækt langhus i teglsten, opført i karakteristisk vestslesvigsk byggestil med en sydvendt facade med tagkvist over indgangsdøren, og i den vestlige ende er der bygget en sidelænge mod nord. Oprindeligt var der til venstre for indgangen lærerbolig og til højre den kombinerede skolestue og kirkesal. Ved en udbygning i 1835 blev bygningen forlænget mod øst (til højre for indgangspartiet), så skolestue og kirkesal fik hver sit rum. Samtidigt blev der indrettet en lille lærerbolig samt tørverum, heste- og kostald.

Næste større ændring skete i 1943, hvor der blev opført en fløj nord for den oprindelige bygning, samt en toiletbygning. Funktionen som skole ophørte først efter kommunalreformen i 1970, da Emmerske blev en del af Tønder Kommune. Bygningen blev i 1978 en del af den nuværende efterskole, men bedehuset har stadig funktion som kirkesal med flere årlige gudstjenester, og der er også foretaget visler her i nyere tid.

Emmerske Skole og Bedehus har tjent beboerne i lokalområdet, hvad enten det overordnede styre var dansk eller tysk. Her gengives i dansk oversættelse bestemmelser for skolens virke i slutningen af 1800-tallet som praktikskole eller øvelsesskole for seminarister fra Tønder Seminarium:

Skolen i Emmerske

I året 1888 er der med skolemyndighederne i Emmerske truffet følgende overenskomst for at give seminarister lejlighed til ved selvsyn at gøre sig bekendt med og for at opnå øvelse i undervisning i en enklasset folkeskole.

Dags dato er der med forbehold af højere myndigheders godkendelse indgået følgende aftale mellem undertegnede kongeligt udnævnte seminarirektor Eckert fra Tønder og repræsentanter for Emmerske skolemyndigheder:

§1

Emmerske Skolekommission giver tilladelse til, at Tønder Kongelige Seminarium fremtidigt må bruge deres skole som en enklasset øvelsesskole for seminariet. Seminariets undervisningsperiode på skolen finder dog i første omgang kun sted fra 1. maj til 1. november pr. år, mens læreren om vinteren som hidtil alene forestår undervisningen.

§2

Den nuværende skoleleder fungerer fortsat som skoleleder, dog overgår den overordnede ledelse af undervisningen til den kongeligt udnævnte seminarirektor i Tønder.

§3

Den nuværende skoleleder fungerer også som skolens overlærer. Han skal følge seminarirektorens undervisningsmæssige retningslinjer og vejlede og overvåge seminaristerne i deres gøremål som hjælpelærere. Han oppebærer sin hidtidige løn fra kommunen. Dog tildeles han fra den kongelige seminariekasse en årlig godtgørelse på 150 mark.

§4

Religionsundervisningen ophører med kun at foregå på dansk. Der tildeles obligatorisk ugentlig 4 timers religionsundervisning på tysk og 4 timer på dansk. Det stof, der behandles, skal være det samme på begge sprog.

§5

Skolekommissionen afholder som hidtil vedligeholdelse af skolebygningen og skolerequisitter. De voksende udgifter ved anskaffelse af de nødvendige lære- og undervisningsmidler i forbindelse med nyordningen bestrides af seminariekassen med et beløb indtil 100 mark.

§6

Denne aftale gælder i første omgang for året 1888.

Tønder, Emmerske den 12. marts 1888.

Herefter følger diverse underskrifter samt en bekræftelse af aftalen, udstedt i Berlin 14. april 1888.

Lærer Fabricius med hele skolen ca. 1955. Klasseværelset er pyntet i anledning af hans fødselsdag, og hans kone med forklæde er parat til at servere kage og saftvand for eleverne.

I årenes løb har elevtallet i Emmerske Skole varieret meget. Skoledistriktet omfattede følgende lokalområder regnet fra vest mod øst: Kornved, Toft, Lille Emmerske, Store Emmerske, Emmerske Bjerg og mod nord Hedehusene. Udvidelse af skolen i 1835 skyldtes et stærkt voksende elevtal. I 1840 var der således 75 elever, der blev undervist samlet ved den såkaldte indbyrdes metode, dvs. at de ældre elever hjalp de yngre.

1850 var elevtallet 92, 1860 103 elever og 1865 117 elever, men først i 1870 blev skolen delt i to klasser, og der blev ansat en lærer mere. Men snart efter begyndte elevtallet at gå ned, og i 1892 var der kun 49 elever, alligevel bestod skolen frem til 1970. Trods nedlæggelsen af skolen kan vi heldigvis fortsat glæde os over den smukke bygning og dens fortsatte funktion som Emmerske Bedehus.

Litteratur:

Bedehuset i Emmerske. Folder udgivet af Emmerske Bedehus. Emmerske menighedsråd 2005

Elev i Emmerske Skole 1949-55

Af Børge Petersen

Om skolegang i Emmerske har smed Børge Petersen, Vojens, givet en levende mundtlig skildring til Margit Hagelø i juli 2011.

Jeg er født i Lille Emmerske i december 1941, hvor jeg voksede op på min fars fødegård sammen med tre yngre søskende. Lille Emmerske bestod dengang af ni gårde og to arbejderboliger, mens Store Emmerske bestod af dobbelt så mange gårde og nogle flere arbejder- og aftægtsboliger.

Jeg gik i Emmerske Skole fra 1.-6. klasse fra 1949 til 1955, hvor vi flyttede fra sognet. Min farfar og min far havde også gået i skolen, min far fra 1918 og altså et par år i tysk skole. Alle tre generationer er blevet døbt i kirkesalen, der er ligger i forlængelse af skolestue og oprindeligt også tjente som skolestue.

Da jeg begyndte i 1. klasse, mødte jeg det første år en time senere end de store elever og havde vist fire timers undervisning hver dag. Min skoletaske blev pakket allerede aftenen før, og min mor havde smurt min madpakke, som bestod af to stykker rugbrød med fedt og sukker på – det var det, jeg bedst kunne lide. Da jeg blev større, fik jeg rugbrød med pålæg med i skole.

Jeg mindes specielt vintermorgenerne, hvor huset var hundekoldt, fordi der ikke var fyret i kakkelovnen natten over; men i køkkenet var der varmt, for morgenmaden var lavet på vores store træfyrede komfur. Efter morgenmaden cyklede jeg halvanden kilometer i skole; jeg havde fået en rigtig drengcykel af min morfar. Dengang havde mange af mine skolekammerater bare en damecykel, hvor saddelen var sat helt ned, så jeg var stolt af min cykel med stang. Ved skolen var der allerede ved ankomsten en slags hakkeorden blandt eleverne, sådan at de store elever havde ret til at stille deres cykler op ad gymnastiksalens mur nærmest skoledøren, mens de små pænt måtte længere hen ad muren med deres cykler. Samme orden videreførtes, da der blev opført et cykelskur øst for gymnastiksalen.

Indgangsdøren var tofløjet og havde to små runde ruder, ca. 15 cm i diameter, med jernstænger i et kryds over. Inde i forstuen var der knager og en hjørnebænk. Her gjorde hakkeordenen sig også gældende, for de store havde retten til at sidde tættest på radiatoren. Der stod også fra ældre tid en brændekasse, og i det ene hjørne var der en drikkefontæne; den var det jo sjovt at få til at sprøjte helt op på loftet, men det gav ballade, hvis læreren

opdagede den våde plet. Drikkefontænen brugte de store også til at ”straffe” de små med; de blev sat oven på den, så de blev våde bagi.

Jeg husker også, at jeg fik et tornyster af min morfar, da jeg skulle i skole. Han mente, at det var bedst for mig at bære det på ryggen, men jeg hadede det, for jeg ville meget hellere have haft en rigtig lædertaske med hank og spænder. Det var jo lige efter krigen, så tornysteret var lavet af presset pap, som viste sig ikke at være særlig stærkt. Jeg blev drillet lidt med det tornyster, og i et slagsmål en af de første skoledage blev låget næsten revet af. Så tog jeg min taske og cyklede hjem til mor, som gav mig lov til at blive hjemme den dag, men jeg kom i skole næste dag igen.

Skolestuen

Da jeg kom i skole, var der 16 elever i hele skolen, og alle sad i samme klasseværelse. Der var tre rækker skolepulte, fem i hver. Pultene havde enkeltsæder, der kunne klappes op, og de var i forskellige størrelser. Bordpladerne var skrå med en rende til blyant og penneskaft, og i midten et hul til blækhus, som vi skulle hente i skabet sammen med et penneskaft med pen af mærket ”Pelikan”, når vi skulle skrive diktat eller skønskrift. De bedrestillede børn havde eget penneskaft eller endog en fyldepen.

Katederet stod lidt til højre for skolebordene med tavlen bagved. Til venstre for den var der et skab med landkort, og ud for vinduesrækken stod et fast skab med de ”fine og hemmelige” ting som udstoppede fugle og dyr og fysikinstrumenter. Derfra måtte vi ikke uden tilladelse hente ting som skrivehæfter, blyanter, farvekridt og nye hæfter. Mellem de to skabe stod en vendetavle, hvor der på den ene side var linjer til skønskrift.

Mod syd var tre vinduer, opdelt i mindre ruder. Der var råglas i de små ruder forneden undtagen i en, hvor der var klart glas, vel nok for at læreren kunne holde øje med færdselen på vejen. Mod nord var der to vinduer ud mod den lukkede gård, der blev dannet af skolestue/kirkosal mod syd, privatbolig mod vest, gymnastiksalen fra 1943 mod nord og toiletter og skoleforstue mod øst. Ved bagvæggen stod et jalousiskab, ca. 1 m bredt og 1,70 m højt. Det var skolebiblioteket, som kun blev åbnet af læreren. Jeg tror, bøgerne blev skiftet ud en gang om året. I min fars skoletid blev skolen opvarmet af en kakkellovn, men i min tid var der centralvarme.

Skoledagen

Vi sad sammen to og to, og det kunne ske, at en dreng sad sammen med en pige. Jeg sad f.eks. sammen med Eva en tid, og det gik udmærket, måske fordi hun var god at få hjælp af med lektierne; men jeg sad også en overgang ved siden af en pige, som det ikke var attraktivt at sidde ved siden af, da blev jeg

drillet med, at vi var kærester. Det var ikke godt at komme til at sidde ved siden af en pige fra et hjemmetyisk hjem, og det lå i luften derhjemme, at vi heller ikke skulle lege med de tyske børn og ikke tale tysk. I Lille Emmerske var der kun hjemmetyiskere på den ene af de ni gårde, men der var flere i Store Emmerske.

Om morgenen havde vi morgensang og bad fadervor. Da vi ikke var så mange elever, ville læreren gerne have, at vi alle sang med, og hvis vi ikke gjorde det, kunne vi risikere at blive kommanderet til at synge solo foran hele flokken til lærerens violinspil! De øvrige fag var dansk, regning, skønskrift, tegning, geografi, naturhistorie, fysik, danmarkshistorie, bibelhistorie, sang, gymnastik og drengene havde sløjd, mens pigerne havde håndgerning og madlavning. Læreren underviste i alle fag, undtagen i pigefagene, som lærerens kone havde. I nogle fag kunne de store hjælpe de små elever, og det var pigerne jo bedst til, men også elever på samme trin kunne blive sat sammen for at hjælpe hinanden. Vi havde stor respekt for læreren, så der var ikke nogen, der turde lave sjov med ham.

Vi havde et frikvarter mellem timerne og midt på formiddagen et lidt længere. Ved frokosttid endnu et langt frikvarter, når læreren skulle ind i privaten og have sin mellemmad. Så tumlede vi rundt ude på legepladsen øst for skolen, der bestod af to håndboldbaner i forlængelse af hinanden. Mellem de to baner lå ”æ sprøjthus”, brandstationen med det frivillige brandværns hestetrukne brandsprøjte, som skulle pumpes af fem mænd i hver ende af pumpestangen. I min tid i skolen skete det store fremskridt, at sprøjten blev trukket af en jeep i stedet for heste, så nu kunne en udrykning foregå meget hurtigere end før.

De store elever gemte sig bag sprøjtehuset i frikvartererne, og der måtte de små ikke komme, for der blev røget tobak, og det måtte de små ikke vide noget om. Længst væk fra skolen var der fyrretræer, hvor man kunne gemme sig. Hver lørdag skulle de store elever rive indkørselen til skolen, så det var pænt til om søndagen. Ligeledes skulle læreren have hjælp til at holde sin urtehave og få plukket sin frugt i en lille frugtplantage lige vest for skolen, men det fik man kun lov til, hvis man havde opført sig ordentligt. Det var attraktivt som alternativ til en kedelig skrive- eller regnetime!

Hjemturen fra skolen kunne godt blive ”spændende”, med både slagsmål og mobning. Hvis man fulgtes med en pige med lav social anseelse, kunne man godt blive drillet med, at man var kærester, og det var jo ikke så rart. Der var altså en form for klikker.

Derhjemme skulle jeg så skifte tøj, for da skulle jeg hjælpe til med f.eks. at flytte kalvene på marken, vande kreaturerne og med høsten. Jeg mener ikke, at vi fik fri fra skole i høsttiden. Da det var en pligt at hjælpe til derhjemme,

ville man jo helst slippe, og det var meget sjovere at hjælpe til på nabogården. Efter sådan en dag med skolegang og hjemlige pligter var det drøjt at komme gennem lektierne om aftenen, for man kunne næsten ikke holde øjnene åbne! Men mor forlangte, at vi fik det gjort, og så kunne vi godt komme lidt på kant med hinanden.

Særlige begivenheder i min skoletid

Når man havde fødselsdag, blev alle kammeraterne inviteret med til fødselsdagsfest, og læreren gjorde også noget ud af ens fødselsdag, for han satte et flag på katederet og læste en historie. Til jul opførte eleverne et diletantstykke på en scene i den ene ende af gymnastiksalen, og der var et stort juletræ og uddeling af godteposer og hvad der ellers hørte sig til.

Vi var også på skoleudflugter. Jeg kan huske, at vi var i Ribe og Odense Zoo. En tur til Koldinghus glemmer jeg ikke, for da havde jeg fået en ny jakke, som min mor havde syet, og den havde en brystlomme med klap over. Her havde jeg lagt min pung med 4 kroner i. Da det så blev for varmt, tog jeg min jakke af og bar den over armen. Da jeg så skulle købe en is, var min pung borte – faldet ud af lommen. Hele resten af dagen ville have været ødelagt, hvis ikke læreren havde lånt mig lidt penge. Et år var jeg så heldig at komme med Emmerske og Ellum skoler på ”Kronprinsesse Ingrid's Feriehem Bøgebjerg” ved Kerteminde, skønt jeg egentlig ikke var gammel nok; der var nemlig et par pladser ledige.

Skolens gymnastiksal blev også brugt til andet end til gymnastik for skolebørn. Der afholdtes foredragsaftener, og idrætsforeningen arrangerede baller, som trak unge helt fra Tønder. Den fungerede også som forsamlingshus, og i sådanne tilfælde blev skolekøkkenet brugt. Min bedsteforældre fejrede deres guldbryllup i salen, husker jeg.

En gang om året deltog vores lille skole i idrætsstævner i Rørkær, Abild eller Jejsing. Så mødte vi op med fane, som blev stillet op sammen med de andre skolers faner, og så samledes alle om en stor flagstang, hvor flaget blev hejst under afsyngelse af ”Der er ingenting, der maner”. Det var meget højtideligt og gjorde et stort indtryk på mig dengang. Vi dystede i atletik og boldspil.

Mine bedste fag i skolen var geografi, fysik, historie og tegning. Skrivning og dansk var ikke lige min stærke side. Skrivning var mest for piger, og det værste var at have lektier for!

Efter syv års skolegang kom vi enten ud at tjene eller kunne fortsætte skolegangen i Tønder. Jeg kom først ud at tjene, var derefter fem måneder på efterskole og så i lære som smed.

Regelsæt for skolevæsenet i Nørre Herred på Als i 1832

Af Hans Huss

I 1832 udkom en ny instruks for undervisningen i skolerne i Als Nørre Herred. Om indholdet af denne instruks samt baggrunden herfor fortæller Hans Huss.

Als og Ærø hørte fra middelalderen til hertugdømmet Slesvig, men var samtidig en del af Odense Bispedømme med dansk kirke- og skolevæsen. Sønderborg og Kegnæs hørte dog til Slesvig Stift på grund af et privilegium til Hertug Hans den Yngre i 1584. I begyndelsen af 1800-tallet ønskede den danske regering at forenkle de indviklede administrative forhold i hertugdømmerne. Problemerne ved den blandede lovgivning blev især tydeligt med skoleloven i 1814. Det nemmeste ville være at gøre Als og Ærø enten rent danske eller rent slesvigske i både administrativ og lovgivningsmæssig henseende, men det var ikke muligt. Hertugen af Augustenborg ville under rent dansk styre miste sine særlige fyrstelige rettigheder og blot være en almindelig godsejer. Hvis begge øer kom under slesvigske styre, skulle der ansættes præster uddannet i Kiel, og tilsvarende gjaldt for skolelærerne. Herved ville der både i kirke og skole opstå betydelige sproglige problemer. Løsningen blev oprettelse af Als-Ærø Bispedømme i 1819. Det omfattede kun 18 kirker: 12 på Als og 6 på Ærø. Denne administrative forenkling på det kirkelige og undervisningsmæssige område var alene fremkaldt af hensyn til det danske sprog i kirke og skole, for i alle andre henseender var Als og Ærø fortsat en del af Slesvig.

Et nyt reglement for skolevæsenet i Als Nørre Herred blev udstedt af den danske regering i 1832. Det kan forbydes, at det kun gjaldt for den nordlige del af øen, men det skyldtes, at det var den augustenburgske hertug, der havde retten til at ordne skolevæsenet i Als Sønder Herred. Vi vil her se nærmere på forholdene ud fra det af kongen ”allernådigst approberede Reglement for Almueskolevæsenet i Nørre Herred på Als.”

Skolens formål

Vi præsenteres for en vision, hvori det fastslås, at formålet med skolegangen er ”at danne de unge til at vorde christelig gode, sædelige og efter deres Stand og Stilling oplyste og for Samfundet gavnlige Mennesker.”

Børnenes rettigheder

Her redegøres for skolebørns rettigheder til frikvarter i fri luft formiddag og eftermiddag og ret til ferier omkring jul, påske, pinse og høst. Børn skal være ældre end 10 år, før forældre eller husbond kan opnå tilladelse til at holde dem fra skolen, for at de kan deltage i markarbejde, og det må kun ske, hvis børnene kompenseres med undervisning på et andet tidspunkt.

Behandling af syge børn er forældre eller husbonds ansvar, og for ubemidlede børns vedkommende pålægges fattigvæsenet at igangsætte nødvendige tiltag. Det fastslås, at det er forældre eller værgers pligt at sende

børnene i skole; undladelse kan medføre bødestraf og ” hvis Beløbet ei saaledes er at erholde, afsones på Vand og Brød.”

Pligten til at overvære søndagsgudstjenesten bibeholdes og udvides til også at omfatte pigebørn over 12 år.

Undervisningens indhold

Børnenes undervisning skal have som sigte ”at danne dem som gode og retskafne Mennesker i Overensstemmelse med den evangelisk christlige Lære, saa der bibringes dem de Kundskaber og Færdigheder, som ere nødvendige for at blive nyttige Borgere i Staten”. Der tilskyndes til selvstændighed, idet læreren bør øve børnene ” for at kunne bringe dem til med Rigtighed, Klarhed og Orden at fremsætte deres Tanker skriftligt”.

Antallet af skolefag udvides i overensstemmelse med visionen: ”Undervisning i Begyndelsesgrundene af Geographie, især Fædrelandets, og dermed forbindes det Vigtigste og til at danne Børnenes Sindelag Tjenligste af Fædrelandets Historie.” Blandt de nye fag er gymnastik, som alle drenge skal have undervisning i mindst 3 timer ugentligt og tillige svømmeøvelser om sommeren, så vidt det var muligt. Undervisning i håndgerning bliver ligeledes anbefalet, men er endnu ikke pligtig.

Årlige eksamener afholdes i forårstiden med præsten og skoleforstanderen som ”censor”, hvor det afgøres, om eleven kan oprykkes til næste trin. Eksaminationspligten gælder også for børn, som nyder undervisning uden for skolen. Konfirmationen er stadig lig med skolepligtens ophør.

Disciplin

Børnene skal møde i skolen til den fastsatte tid, og de skal være rene og sømmelige påklædte og medbringe de bøger, de skal bruge. Hvis forældrene ikke søger for dette, kan de få bøder. Børnene skal vise læreren ærbødighed og lydighed og nøje rette sig efter de forskrifter, som han giver dem, til god ordens opretholdelse.

”Ingen Mishandling må finde Sted” fastslås der utvetydigt. Hvis et barn forser sig, bør skolelæreren komme med formaninger, og kun hvis disse ikke bærer frugt, må barnet straffes. Korporlig afstraffelse kan foretages med riis, men lussinger og ærekrænkelser af børnene forbydes. Hvis forældre eller værger mener, afstraffelsen er gået for vidt, findes der klagemuligheder over læreren.

Tilsyn og organisering

Mange paragraffer omhandler tilsynet med læreren og undervisningen og beskrivelser sanktioner over for lærere, som ikke lever op til standard.

Skoledirektionen udgøres af amtmand og provst med sognepræsten som skolens inspektør. Denne foreslår to til tre af sognets hæderligste mænd, som sammen med ham danner skolekommissionen.

Biskoppen og provsten bibeholder pligten til at overhøre eleverne med passende mellemrum.

Skolekommissionens opgaver er af praktisk karakter, bestående i tilsyn med bygninger og reparationer, at sørge for bøger og andet nødvendigt undervisningsmateriale, samt at penge indkasseres til "skolekassen" fra de borgere, som er betalingspligtige.

Skolelærerens beskikkelse

Ingen må antages som fastansat lærer uden at have de fornødne egenskaber, og desuden skal man være fyldt 21 år. De uddannelsesmæssige krav til læreren er bestået eksamen fra seminarium og evt. en overhøring/samtale af skoledirektionens gejstlige medlem, før der kan meddeles kaldsbrev og indskættelse i embedet kan foretages af sognepræsten.

Lønnen beskrives, og som en nyskabelse forekommer pension til lærere, som må forlade embedet på grund af sygdom eller alder. Degnen er naturligvis en mand.

En efterladt hustru kan tildeles en enkepension, indtil en 1/8 af den afdøde ægtefælles embedsindtægter. "Denne Pension udredes af Eftermanden i Embedet eller tildeles af Skolekassen, for så vidt Beløbet eller en passende Andel heraf ikke paa anden Maade kan bevirkes aarligen udredet." Det er et system, som også kendes fra kirken, men det kan nok have vanskeliggjort opgaven med at finde en afløser for en afdød lærer.

De sidste afsnit i reglementet redegør for indtægter og udgifter til skolevæsenet. Familier med skolepligtige børn skal betale for undervisningen, og sognets fattigkasse betaler for de fattigste børn. Andre indtægter er frivillige gaver, legater og bøder fra forældrene samt midler fra kirken. Udgifterne er lærerens løn, bøger og andre undervisningsmidler samt skolehusets vedligeholdelse.

Alt i alt giver dette reglement et detaljeret indblik i skolevæsenet i første halvdel af 1800-tallet.

Kilde:

Allernaadigst approberet Reglement for Almueskolevæsenet i Nørre Herred paa Als. 1832 Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot, Sagligt Arkiv, D.14.3.

Sønderjysk Skolemuseums indsamling og formidling 2010-11

Af Margit Hagelso

Skolemuseet har siden grundlæggelsen i 2003 modtaget 550 gaver i form af skolebøger, hæfter og andet undervisningsmateriale. Her fortælles om årets høst.

Der er grund til at rette en tak til alle vore givere: lokalhistoriske arkiver, sønderjyske museer, pensionerede og aktive lærere, genbrugsbutikker, nedlagte og fungerende skoler og mange privatpersoner med interesse for sønderjysk skolehistorie. Her skal blot nævnes nogle eksempler på gaver, modtaget siden efteråret 2010: Otte tyske skriveskæfter fra 1898, *Liederbuch für Schleswig-Holstein*, håndskrevet zoologibog fra 1881, bjælke, der har været dør-overligger i Bjerning Sogneskole med årstallet 1764, Grünfeldts regnebog fra 1879, eksempler på elevsløjd og håndarbejder, børnekomedier, ”Opkvikningsøvelser for Småbørn under Skolearbejdet”, fysikapparater, jubilæumsskrifter fra flere skoler og de to sønderjyske seminarier, en skolekronik fra Årø, to skolepulte mm. Fra nedlagte skoler i Sdr. Hygum og Abild har vi også modtaget en del skoleting.

En af de senest modtagne gaver består i læsebøger samt skrive-, stile-, regne- og diktathæfter fra fire generationer på egnen her omkring Skolemuseet. Det er skriftligt skoleelev-arbejder fra en periode på over 200 år – de ældste hæfter er fra 1837, og de nyeste fra 1950’erne.

Registrering/arkiv

Da vi kun har skolestuens loft til opbevaring af indkomne gaver, har det været nødvendigt, at vi – efter faglig vejledning fra Sønderborg Slot – tynder ud i bøgerne på hylderne, dvs. kasserer de ringeste bøger og kun beholder to eksemplarer af hver lærebog og hver udgave. Det kan godt skæde i hjertet at dødsdømme en bog, men vi ser ingen anden udvej, da vi ikke har et passende fjernlager. Vi har forespurgt Haderslev Kommune om et lokale på en nedlagt skole i nærheden, men endnu ikke fået svar. Vi undersøger nøje, om giveren evt. har ønsket gaven retur. Hvis det ikke er tilfældet, kasseres bogen. Ved større antal af samme bog, vurderer vi, om de skal gemmes som classesæt, der vil kunne bruges i museets undervisning eller til udlån ved skolers jubilæum eller temauger.

Museets formidling

Det sker, at vi får henvendelser om lån af bøger og ting til en udstilling. Det hjælper vi gerne med. Sidste år spurgte en sydslesvigsk historiestuderende, om vi havde tyske historiebøger fra en bestemt periode, som han ville skrive en ph.d. afhandling om. Det kunne vi hjælpe ham med, og han afleverede bøgerne med stor tak.

To 10. klasse elever fra Brørup skulle arbejde med den danske folkeskole som tema og lånte nogle bøger og forskellige ting til en lille udstilling ved fremlæggelsen af deres arbejde. Starup Skole lånte i forbindelse med en emneuge bl.a. anskuelsestavler, pennalhuse, en kasse med aftalte bøger, skifertavler og grifler, penneskafter m. pen, blækhuse og trækpapier.

I efteråret 2010 deltog Skolemuseet i "Historisk Messe" i Haderslev. Vi fik tildelt en stor stand, som vi kaldte "I skole med Ole Bole". Her opstillede vi en "skolestue" med fritstående vendetavle, fire tomands-borde, som alle var forsynet med tavler, grifler, pen og blæk samt udvalgte skolebøger, bl.a. Ole Bole ABC, alt sammen indrammet af flytbare vægge med anskuelsestavler. Vores stand var nok den mest besøgte, for her kunne børn og voksne sætte sig ved bordene og prøve den vanskelige kunst at skrive korrekt skrårskrift. Vi fik megen ros for den.

Ved messens ophør blev hele "skolestuen" kørt til Hertug Hans Skolen i Haderslev, som fejrede 100-års jubilæum netop i ugen efter messen. Også her var den et tilløbsstykke.

Grupper

Allerede i marts begyndte henvendelserne om gruppebesøg at strømme ind, så guiderne fik travlt allerede inden museets normale åbningstid. Disse henvendelser er fortsat med ønske om besøg helt ind i 2012. Fire af disse grupper var skoleelever, der ønskede undervisning som i gamle dage. Af andre grupper kan nævnes: folkedansere fra Sydslesvig, museumsmedarbejdere fra Nyvang ved Holbæk, Y's Men's Club, pensionerede lærere, jubilerende skoleklasser med gamle lærere, familier, plejehjemsbeboere, menighedsråd, Sct. Georgsgilder, pensionister, lokalhistoriske foreninger/arkiver og andre foreninger.

Undervisning

Museet har haft besøg af fire skoler med hhv. specialklasser, en 5. og en 2. klasse til "gammeldags undervisning". Børnene er meget velforberedte, når de kommer og forventer, at der skal være streng disciplin og evt. straf som f.eks. skammekrog eller spanskkrør! Det har været en fornøjelse at se de artige elever sidde med foldede hænder på bordpladen, når der skulle lyttes, og

med oprakte fingre, når der skulle svares på lærerens spørgsmål. Den største udfordring for børnene er at lære at skrive skråskrift, undertiden endda med gammeldags pen og blæk. Det er helt umuligt at skrive med venstre hånd! Så er det lettere med kuglepen!

I dag kan vi modtage op til 32 børn i skolestuen, mens det kniber med siddepladser til så mange voksne! Når der kommer en stor gruppe voksne, der også vil besøge Dansk Klokkemuseum, deler vi gerne gruppen i to, der på den måde får bedre siddeplads hos os og større mulighed for at se og høre på klokkemuseet.

Undervisning af storfamilier med tre generationer er blevet et hit! Mange bedsteforældre ønsker, at deres børnebørn skal opleve gammeldags undervisning. Man kan godt – med lidt planlægning – give alle tre generationer udfordringer i skolestuen.

Jo, der er god brug for pensionerede lærere!

Nyt tiltag

Da børn lettere lever sig ind i historien gennem udklædning, har vi fået den idé at fremstille fine hvide forklæder til piger og bondeskjorter til drenge, der besøger Skolemuseet. J.P. Nielsen Fonden har i denne sommer bevilget midler til indkøb af stof til disse formål samt til indkøb af børnebluser med vort logo til holdspil, bl.a. rundbold og håndbold, på museets boldbane.

Undervisning af skolebørn på Historisk Messe i Haderslev 2010.

Årets gang på Sønderjysk Skolemuseum 2010-11

Af Bodil Jakobsen

Gennem det sidste år har Skolemuseets hverdag været præget af de kommunale besparelser på kultur- og fritidsområdet og af vagtskifte i bestyrelsen.

Besparelserne

Skolemuseets drift hviler i nogen grad på driftstilskud fra kommunen. Inden vi i 2004 turde gå i gang med at købe den gamle skole i Over Lerte med henblik på at indrette skolemuseum betingede den daværende fondsbestyrelse sig, at Vojens Kommune gav driftstilskud, så vi kunne klare at betale renter og afdrag på de lån, som var nødvendige at optage for at kunne købe bygningerne, sikre at vi kunne betale forsikringer, ejendomsskatter, varme og el. Desuden kautionerede den daværende Vojens kommune for de lån, som blev optaget. Efter kommunesammenlægningen overtog Haderslev kommune forpligtelserne.

Det var derfor en barsk forskrækkelse, da det kommunale tilskud blev omtrent halveret i 2011. Men bestyrelserne i Støtteforening og Fond bed tænderne sammen og besluttede at arbejde videre for det sønderjyske skolemuseum. Vi synes, at det er meget vigtigt at dokumentere og formidle den nationale og kulturelle historie, som den sønderjyske landsbyskole kan fortælle. Skolehistorien er en vigtig del af den nationale historie, og det er med bekymring, at vi må se, at flere skolemuseer landet over er blevet lukket i de senere år på grund af besparelser i stat og kommune.

Skolemuseets frivillige medarbejdere knokler videre og håber på bedre tider. Og vi er taknemlige over, at bestyrelsen for *Museum Sønderjylland* velvilligt godkendte, at Skolemuseets bidrag for sagkyndig bistand blev væsentligt reduceret.

Vi skylder tak til *Fabriksejer Max Christian Schaumann og Hustru Jensine Schaumanns Fond*, som bevilgede 8.000 kr. til anskaffelse af ny bærbar pc, så der nu kan registreres fra to pc'ere. Det er registreringsholdet glad for. Skolemuseet modtager mange effekter, og skal samlingen have nogen værdi, skal den registreres, så vi altid ved, hvad vi har, og hvor det er.

J.P. Nielsen Fonden donerede 6.500 kr. til materialer, så der kan sys udklædningstøj til børn, som besøger Skolemuseet. Syholdet går i gang

i løbet af efteråret 2011 med at sy skjorter og forklæder m.v. Der er også penge til mere sportstøj, så flere hold – i forskellige størrelser – kan dyste mod hinanden på boldbanen. Det blev taget i den 4. september 2011 ved Skolemuseets 5- års fødselsdag.

H.V. Clausen og Johan Ottosens Mindelegat til danskhedens fremme i Sønderjylland tildelte 10.000 kr. som anerkendelse for det store frivillige arbejde, der udføres i forbindelse med Sønderjysk Skolemuseum. H.V. Clausen var den historiker, som nogen tid forud for Genforeningen i 1920 havde skitseret en fremtidig grænselinje mellem Danmark og Tyskland. Linjen beroede hovedsageligt på sproggrænsen. Den endelige grænse mellem landene følger i store træk H.V. Clausens linje fra 1901. Johan Ottosen er især kendt for sangen ”Det haver så nyeligen regnet”. Det var en stor ære at modtage dette legat.

Bygningsbevaringsfonden for Haderslev har bevilget 6.000 kr. til betaling af arkitekthonorar, så vi kan få skitseret vinduer og døre til 1856-bygningen. Håndværkerholdet har i sommer hugget de hvide synopalsten af facaden på 1856-bygningen for at spore, hvor de gamle vinduershuller har været. Det skal senere afgøres, om der skal indsættes vinduer svarende til dem, der var i huset i 1856, eller om det skal være vinduer som efter ombygningen i 1907. Det drøftes grundigt med vores arkitekt. Det er hensigten, at facaden skal pudses inden vinter. Der er søgt fondsmidler til arbejdet. Der holdes øje med de revner, som er opstået i det gamle murværk. En egentlig renovering af 1856-bygningen må afvente bedre tider.

Vi skiftede revisor og sparede også derved nogle udgifter. Endelig ser det her ved redaktionens slutning omkring 1. september 2011 ud til, at besøgstallet på Skolemuseet udvikler sig tilfredsstillende. Alt i alt tegner det på nuværende tidspunkt til, at det lykkes os at komme ud af regnskabsåret 2011 med skindet på næsen i behold, om end det er lidt skrattet.

Vagtskifte

Fondens dygtige og omhyggelige kasserer gennem 7 år, Magnus G. Beck, havde i god tid meddelt, at han ønskede at fratræde ved udløbet af 2010. Det lykkedes at få Alan Fürstenberg Thomsen, som er ansat hos reg. revisor Thorben Bom, til at påtage sig hvervet som regnskabsfører.

Ved Støtteforeningens generalforsamling fratrådte formanden Viggo Riber-Hansen, der flytter til Århus. Viggo har været med fra Skolemuseets begyndelse. Han kender hver eneste sten og krog og har været aktiv i hele opbygningen. Støtteforeningens kasserer Verner Pedersen ønskede også at fratræde. Verner og to af hans brødre, Erik og Christian, har været dybt engagerede i etableringen og opbygningen af Skolemuseet. De har sat sig

mange spor. Senest har Verner oprettet en registreringsdatabase og undervist registreringsgruppen i at bruge den.

Christian Pedersen døde den 5 februar, og Støtteforeningens tidligere formand Lorens Caspersen den 5. september 2011. Der er mindeord over dem på s. 32.

I Støtteforeningens bestyrelse indvalgte Lars Hansen og Kaj Knudsen. Jonna Boye har afløst Viggo Riber-Hansen som formand for Støtteforeningen. Trofaste kustoder har ønsket at stoppe. Heldigvis er der afløsere på vej. Ved udgangen af august ønskede Bodil Jakobsen at udtræde af fondsbestyrelsen. I stedet er indtrådt Karl Erik Olesen, som er valgt som formand for Fondens bestyrelse.

Juletræsfesten i forbindelse med advent 2010 var det på ny en glæde at opleve. Der blev indledt med gudstjeneste i Klokkemuseet, hvor Skolens kor sang, og pastor emer. H.P. Jakobsen prædikede. Der blev fortsat med gløgg og æbleskiver i ”værkstedet” og sluttet af i skolestuen med dans om juletræet, julesang og julemand, som delte godter ud til børnene (og enkelte voksne).

Julefrokosten for alle medarbejderne og deres fæller blev igen en hyggelig aften ved juletræets fod.

Den nyindrettede *boldbane* er et stort aktiv for Skolemuseets gæster og for lokalbefolkningen. Håndværkerholdet har nu også rammet stammer ned, så der er balancesti og kolbøttestang.

Samarbejde med Dansk Klokkemuseum

Som gode naboer samarbejder de to små museer i Over Lerte om mange ting, bl.a. annoncer, billetter, vedligeholdelse af udearealer og ikke mindst om foredragsformiddagene, som tiltrækker et stort og interesseret publikum. De to små museer markerer sig i kommunens kulturliv bl.a. ved at deltage i årets kulturfestival ” Ud med Sprøget” i uge 40.

Samarbejde med Museum Sønderjylland

Sønderjysk Skolemuseum er taknemlig for, at vi har mulighed for at nyde godt af den sagkundskab og hjælp, som ydes på flere fronter. Det er en for os uvurderlig støtte. I uge 42 deltager Skolemuseet i Museum Sønderjyllands tilbud til skolebørn i efterårsferien. Det gjorde vi også i 2010 til fornøjelse for dem, der deltog.

Samarbejde med Deutsches Schulmuseum Nordschleswig.

Vi var inviteret til Det tyske skolemuseums 10-års jubilæum, som blev holdt i museets velindrettede lokaler i Jørgensgård i Aabenraa. Også det tyske

Skolemuseum er genstand for besparelser og søger nu lokaler i andre tyske institutioner i landsdelen.

Skolemuseet i det kommunale fremtidsværksted

Haderslev kommune havde inviteret alle interesserede til at komme i det såkaldte fremtidsværksted for at tilkendegive holdninger til den fremtidige kommuneplan. Skolemuseet finder det vigtigt, at også kulturlivet i Over Lerte i yderkanten af kommunen får plads i planlægningen af kommunens aktiviteter til gavn for områdets beboere og erhvervsliv. Derfor har Skolemuseet været repræsenteret i arbejdsgrupper og deltaget aktivt i arbejdet.

Alt i alt har det været et begivenhedsrigt år. Det er en stor lykke, at der er kvalificerede afløsere for de, som har ”udstået deres skoletid”. De mange engagerede og gode frivillige medarbejdere er grundlaget for, at Skolemuseet fortsat kan drives. Uden de frivillige kræfter går det ikke.

Mindeord over Christian Pedersen

Den 5. februar 2011 døde en af Sønderjysk Skolemuseums trofaste støtter, Christian Pedersen. Han gik som dreng i Over Lerte Skole. Da det i 2003 kom på tale, at den nedlagte skole skulle omdannes til Sønderjysk Skolemuseum, deltog Christian i den stiftende generalforsamling, hvor han blev valgt som medlem af bestyrelsen i Sønderjysk Skolemuseums Venner. Da han havde erfaring med regnskabsføring, blev han valgt til kasserer.

Christian fik lagt et godt grundlag for økonomien og varetog posten indtil april 2007. Han var en meget grundig og pligtopfyldende kasserer, der kunne gøre rede for enhver post i regnskabet.

Han lagde et stort arbejde i at hverve medlemmer og skabte stor interesse blandt tidligere elever og lokalbefolkningen omkring Over Lerte gamle Skole. Han udførte også et stort praktisk arbejde i at få ombygget huset til skolemuseum; han lavede pigstensbelægning og savede kæmpe elmetræer ned. Når vi stødte på et problem, havde han altid et forslag til en løsning og gik aldrig af vejen for selv at tage fat. Når vi mødte Christian, var det meget kendetegnende, at vi skulle have et ”knus” af ham. Vi husker ham som et meget varmt og engageret menneske.

Æret være Christian Pedersens minde.

Bodil Jakobsen & Viggo Riber-Hansen

Mindeord over Lorens Caspersen

Den 5. september døde tidligere skoledirektør Lorens Caspersen, og dermed mistede Sønderjysk Skolemuseum en af de personer, der var med til at oprette museet.

Den 6. november 2003 stiftedes Fondens Sønderjysk Skolemuseum og foreningen ”Sønderjysk Skolemuseums Venner”, hvis formand Lorens Caspersen blev i et par år.

Det blev af stor betydning for museet, at Lorens som tidligere skoledirektør i Vojens Kommune kendte de lokale politikere og arbejdsgangen på rådhuset, da der blev ansøgt om kommunalt tilskud til projektet.

Lorens Caspersen formåede i kraft af sin store og varme personlighed at samle de mange gode kræfter, som ville gøre en indsats for at iværksætte og drive Sønderjysk Skolemuseum i Over Lerte. Han stillede store kvalitetskrav til det arbejde, som skulle udføres, og var visionær, hvad angik skolemuseets formål og formidling.

Lorens Caspersen vedblev at følge museets virke med levende interesse. Han og Edith Aalling virkede som gode og vidende kustoder, der formidlede den sønderjyske historie i skolemuseet, lige indtil helbredet svigtede.

Æret være Lorens Caspersens minde!

Bodil Jakobsen, Margit Hagelø & Jonna Boye

Adresseliste for Sønderjysk Skolemuseum 2011-12

Sønderjysk Skolemuseum, Farrisvej 10, Over Lerte, 6560 Sommersted.

Tlf. i åbningstiden: 74 82 94 94.

E-mail: skolemuseum@mail.dk. Hjemmeside: www.sonderjysk-skolemuseum.dk

Åbent: onsdag til søndag fra 1. maj til og med uge 42 i oktober, eller efter aftale om besøg udenfor normal åbningstid. Grupper og skoleklasser modtages året rundt og undervises efter aftale.

Bestyrelsen for Fonden Sønderjysk Skolemuseum:

Karl Erik Olesen (fmd.) Diernæsvej 220, 6100 Haderslev, tlf. 74525420,

email: keohaderslev@gmail.com

Margit Hagelsø, (arkivar og undervisning) Kirkevej 5, 6560 Sommersted,

tlf. 74 50 50 50/42 77 37 06, e-mail: marlife@bbsyd.dk

Jonna Boye, Østerskovvej 1B, 6500 Vojens

Knud Erik Hansen, Storegade 72, 6560 Sommersted

Peter Jensen Hansen, Lertevej 10, 6560 Sommersted

Peter Dragsbo, Museum Sønderjylland - Museet på Sønderborg Slot

Inge Adriansen, Museum Sønderjylland - Museet på Sønderborg Slot,

e-mail: iand@museum-sonderjylland.dk

Fondens Regnskabsfører: Alan Thomsen, Birkevej 15, 6100 Haderslev, tlf.30252679

Observatør for Dansk Klokkemuseum: Magnus Nielsen, Rammelhøj 36, Jels,

6630 Rødding

Observatør for Det tyske Skolemuseum i Aabenraa: Immo Doege, Surkær 18,

6200 Aabenraa

Fondens bank: Nordea reg. nr. 2450 konto nr. 6884974397. CVR nr. 27697461

Bestyrelsen for støtteforeningen Sønderjysk Skolemuseums Venner:

Jonna Boye (fmd.), Østerskovvej 1B, 6500 Vojens tlf. 7450 6317 og 3025 6317,

e-mail: boye@bbsyd.dk

Kaj W. Knudsen (kasserer) Topmejsvej 22, 6500 Vojens . tlf. 74541851,

e-mail: hkwk@mail.dk

Lars Hansen (sekretær), Syvagervej 4, 6560 Sommersted, tlf. 74551136,

e-mail: larspia@bmail.dk

Knud B. Sørensen, Margrethevej 35, 6500 Vojens tlf.74542331

Knud Aage Carstensen, Sønderbyvej 1, 6560 Sommersted

Suppleanter: Vagn Bertelsen, Neptunvej 5, 6600 Vejen,

Peter Petersen, Østerengvej 18, 6560 Sommersted

Støtteforeningens bank: Frøs Herreds Sparekasse, reg. nr. 2592, konto nr. 8850-5913

CVR nr. 29739293

Pedel: Christian Kley, Farrisvej 10, Over Lerte 6560 Sommersted. Tlf. 22 31 90 90

